

נסח הוראת

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת ויגש תשפ"ב (שנה ה' גליון 121)

ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו. [מה א]

לשון רש"י - לא יכול לסבול שיהיו המצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם, **אבן עזרא** פי' להתאפק, לסבול. לכל הנצבים עליו, והוצרך לקרא להוציאם. אבל **אונקלוס** תרגם **לאתחסנא, להתחזק**, וכך ואתאפק ואעלה העולה (שמואל א יג יב) וכך כל לשון התאפקות בכל מקום חזוק. **והנכון בעיני**, שהיו שם מבית פרעה ומן המצרים אנשים רבים יחלו פניו למחול לבנימין כי נכמרו רחמיהם על תחנוני יהודה, ולא יכול יוסף להתחזק לכולם. ויקרא לעבדיו הוציאו כל איש נכרי מעלי כי אדבר עמהם, ויצאו מעליו, ובצאתם מעליו נתן את קולו בבכי וישמעו מצרים ואנשי בית פרעה המוצאים מעליו כי עודם בחצר החיצונה.

ויתכן כי פירוש "הנצבים עליו" משרתיו העומדים לפניו, כמו הנער הנצב על הקוצרים (רות ב ו) וטעם "ויקרא" שהרים קולו בכעס ואמר למשרתיו הוציאו כל איש מעלי, בלתי האנשים האלה. **וטעם** בהוצאה, שהוציאם משם כדי שלא ישמעו בהזכירו להם המכירה, כי תהיה להם (לחרפה) וגם אליו למכשול, שיאמרו עבדי פרעה ומצרים עליהם, **אלו אנשי בוגדות**, לא יגורו בארצנו ולא ידרכו בארמנותינו, בגדו באחיהם, גם באביהם בגדו, מה יעשו במלך ובעמו, וגם **ביוסף לא יאמינו עוד**.

והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין פי המדבר אליכם. [מה יב]

בלשון הקודש - בלי מליץ, זה דעת המפרשים (רש"י, הרמב"ם, והרד"ק) והוא תרגום **אונקלוס**. ויתכן שאמר להם כך לאמתלא ולפיוס, כי איננה ראייה שידבר אדם אחד במצרים בלשון הקודש, כי על דעתי הוא שפת כנען, כי אברהם לא הביאו מאור כשדים ומחרן כי ארמית היא, והגל הזה עד, ואיננו לשון לאיש אחד לבד, אבל הוא לשון כנען. ורבים במצרים יודעים אותו כי קרוב הוא, ואף כי המושל, שדרך המלכים והמושלים לדעת הלשונות וכמו שתראה בנבוכדנצר שאמר בלשון הקדש (דניאל ב ג) חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלום, **בעבור שהיו שם חרטומים ואשפים ומכשפים וכשדים מלשונות רבים ומישראל**, וכולם בינו אותו. **והם ענו לו בארמית**, וידברו הכשדים למלך ארמית, **כי הם היו הקרובים אליו היושבים ראשונה במלכות**, ולהם היה הרשות לדבר אל המלך. ועוד, כי כאשר בא יוסף משם למצרים יבאו רבים. ויותר היה להם ראייה בהזכירו שמו וענין המכירה, אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה.

והנכון בעיני כי יאמר והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין **כי אני המושל והאדון לכל מצרים המגיד לכם** מפי כי אני אחיכם ומצוה להוריד אבי אלי לכלכלו, **אם כן תגידו לאבי את כל הכבוד ואת כל אשר ראיתם בעיניכם ותמהרו להורידו אלי**, כי הדברים אמת, ויש בי כח להצילו ולהחיותו ברעב. והוא כמו כי פי אני דברתי. ובגמרא במסכת מגילה (טו:) אמרו, כפי, כן לבי.

ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ויפג לבו פי לא האמין להם. [מה כ]

ויפג לבו - שנתבטל לבו ופסקה נשימתו, כי פסקה תנועת הלב והיה כמת. וזה הענין ידוע בבה השמחה פתאום, והוזכר בספרי הרפואות, **כי יסבלו זה הזקנים וחלושי הכח** שיתעלפו רבים מהם בבה להם שמחה בפתע פתאום, כי יהיה הלב נרחב ונפתח פתאום, והחום התולדי יוצא ומתפזר בחיצוני הגוף, ויאפס הלב בהתקררו, והנה נפל הזקן כמת. אמר כי לא האמין להם - להגיד שעמד זמן גדול מן היום והוא שוכב דומם בעבור שלא האמין להם, כי הידוע בעלוף הזה שיצחקו לו, **וירגילו אותו בשמחה ההיא עד שתקבע בו בנחת**, וזה טעם: וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלות (בראשית מה כז), כי היו צועקים באזניו דברי יוסף, ומביאין לפניו העגלות, **ואז שב רוחו אליו וחזרה נשמתו וחיה**.

חבורת רמב"ן בליל שבת קודש 22:00 - 21:00 בבהמ"ד 'משכן יחזקאל' חברון 25

הגליץ הוקדש לע"נ - רבי אליעזר ב"ר דוד זצ"ל

להערות הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן

אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפתן ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש. [מו טו]

ובפרטן אי אתה מוצא אלא **שלשים ושתים**, זו יוכבד שנולדה בכניסתן לעיר, שנאמר: אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כ"ו). לידתה במצרים ואין הורתה במצרים, זו היא שיטת רבותינו (סוטה יב). **ור' אברהם** השיב ואמר כי זה תמה, אם כן למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת מאה ושלשים שנה, ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים.

והנה פן יהיה חכם בעיניו בסתירת דברי רבותינו, אני צריך לענות אליו. ואומר, כי על כל פנים, יהיה **דבר יוכבד פלא גדול מן הנסים הנסתרים שהם יסוד התורה**, כי היא בת לוי עצמו, לא מתיחסת אליו. כמו שכתוב: אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כ"ו), ועוד כתוב: את יוכבד דודתו (שמות ו"ז). והנה, אם נאמר כי הוליד אותה בבחרותו כאשר הוליד כל בניו, והיתה לידתה אחרי רדתו למצרים מעט, הנה היא בלדת משה זקנה מאד כמנין שאמרו רבותינו או קרוב לו. **ואם נאמר** שנולדה לו אחרי שבתו במצרים ימים רבים, והנה נחשוב שהוליד אותה אחר רדתו למצרים חמשים ושבע שנה, והוא יהיה בן מאה שנה, כי ברדתו היה בן מ"ג, **והנה יהיו בזה שני פלאים**: כי יהיה הוא זקן כאברהם, אשר הזכיר הכתוב: הלבן מאה שנה יולד (וי"ו), וכתוב: ואדני זקן (י"ב), ותהיה היא זקנה בלדת משה בת ע"ג שנה. ואם נאחר עוד לידתה לסוף ימי לוי, הנה יהיה פלא גדול משל אברהם.

אבל אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה, כי הנסים הנעשים על פי נביא שיתנבא כן מתחלה, או מלאך נגלה במלאכות השם, יזכירם הכתוב, והנעשים מאליהם לעזור צדיק או להכרית רשע, לא יזכירו בתורה או בנביאים. וזה זהב רותח מוצק בפי החכם הזה, ממה שהשיב (אבן עזרא במדבר כה יב) על רבותינו בענין פינחס, וזולתו במקומות הרבה, ולמה יזכיר הכתוב, וכל יסודות התורה בנסים נסתרים היא, ועם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג, שהרי יעדי התורה כולה אותות ומופתים. כי לא יכרת וימות בטבע הבא על אחת מן העריות, או האוכל חלב, ולא יהיו השמים כברזל בטבעם מפני זרענו בשנה השביעית. **וכן כל יעדי התורה בטובות ההן, וכל הצלחת הצדיקים בצדקתם, וכל תפלות דוד מלכנו וכל תפלותינו נסים ונפלאות. אלא שאין בהם שני מפורסם בטבעו של עולם, כאשר הזכרתי זה כבר (וי"א), ועוד אפרשנו בעזרת השם (רמב"ן שמות ו ב, ויקרא כו יא).**

כותב רבנו החפץ חיים (דרכי ישראל, שער עבודת ה') הרב אבן עזרא נמנה על החרדים לדבר ה' והוגי תורתו הקדושה ביראתו הקודמת לחוכמתו, ואזי אף אם במקרה פלט קולמוסו הערה שאינה כהלכה יש להנהוג בו בכבוד וביקר. אבל אחידים אם יאמרו כדבריו, לא זהב רותח יערו לגרונם, אלא עופרת מותכת יצקו לתוכו.

ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הנבא מצרימה שבעים. [מו כז]

יראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה, והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים, כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקלל כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי (מט ג-ז), **ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו**, ולכך נאמר: ויצאו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו וגוי' (נ טו), **ואלו ידע יעקב בענין הזה**, היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו כי ישא פניו, ולא ימרה את דברו, ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לבדות דברים מלבם.

ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חייך. ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי בימי מגוריהם. [מז, ח - ט]

לא ידעתי טעם הזקן אבינו, מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך? ומה טעם לאמר: "ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי", - כי אולי עוד ישיגם ויחיה יותר מהם? **ונראה לי**, כי יעקב אבינו זרקה בו שיבה והיה נראה זקן מאד, ופרעה תמה על זקנותו כי אין רוב אנשי זמנו מאריכים ימים כל כך, שכבר קצרו שנותם. ולכן שאל לו "כמה ימי שני חייך", כי לא ראיתי כמותך זקן בכל מלכותי. אז ענה יעקב כי ימיו שלשים ומאת שנה, ואל יתמה בהם כי מעט הם כנגד שנות אבותיו שחיו יותר, אבל מפני היותם רעים בעמל ואנחה זרקה בו שיבה ונראה זקן מאד.

את קושייתו האחרונה של רבנו הרמב"ן, רש"י מיישב בכתבו: "ולא השיגו - בטובה", אך מכל מקום קושייתו הראשונה של הרמב"ן עדיין קשה: מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך? (ועיין מה שתייך הרמב"ן)

ואמר רבי חיים כהן רפאפורט, אב"ד אוסטרהא [ש"ת 'מים חיים' - קונטרס 'אוצרות חיים'] לבאר, על פי הגמרא במסכת יומא (עא). "כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך" (משלי ג) - וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינן של חיים? א"ר אלעזר: אלו שנותיו של אדם המתהפכות עליו מרעה לטובה". ולכן, כאשר פרעה שאל את יעקב: "כמה ימי שני חייך" התקשה יעקב בקושיית הגמרא "וכי יש שנים שאינן של חיים"? וממילא מסופק היה אם כוונת פרעה לשנים של טובה בדווקא (וכתירוץ הגמרא), או שמא פרעה לא דקדק בלשונו וכוונתו על כל השנים, הן רעות והן טובות ואין לדקדק כך בלשונו. משום כך השיב לו יעקב בשני האופנים, וכה אמר לו: אם כוונתך כפשוטו, על מספר השנים הכולל - "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה", ואם כוונתך במה ששאלת על "שני חיי", כלומר השנים הטובות שהיו לי, מעטות היו וגם רעות, ואינן נחשבות לשנים טובות אלא ביחס לשנים הרעות שהיו לי, שהיו רעות עוד יותר... ולכן הוסיף "ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בארץ מגוריהם", כלומר: שגם לאבותי היו שנים טובות ושנים רעות, רק ששנותיהם הטובות היו טובות באמת, בעוד השנים ה"טובות" שלי אינן טובות באמת - אלא רק נחשבות לטובות ביחס לשנים הרעות, שהיו רעות עוד יותר. בזה, מסיים אב"ד אוסטרהא, מתורצת קושייתו הראשונה של הרמב"ן "מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך?" - שהרי יעקב, שהסתפק מהי השאלה, מוכרח היה להשיב לו באופן זה!